

Ласта Ђаповић

Етнографски институт САНУ, Београд
eisanu@sanu.ac.yu

Зла судбина деце сурових родитеља*

Аутор анализира две народне приповетке које имају исти почетак, а потом различит ток. Почетак је бизаран: родитељи, из „гурманлука“, хоће да поједу своју децу. Аутор открива које су могуће поруке тих прича.

Кључне речи: канибализам, одрастање, љубав, жена-љубавница, жена-мајка

Прикупљајући материјал за рад у коме сам хтела да покажем да у нашој народној књижевности постоји забележен и лош однос родитеља према деци, што су наши истраживачи већином занемаривали, наишла сам на две бајке које имају готово истоветни почетак, али се у свом даљем току потпуно разликују. Оне су необичне, а сам почетак им је бизаран. Наиме, случајно жена и муж откривају укусоност људског меса и на предлог жене одлучују да поједу своју децу.

Необичан почетак, као и два различита наставка тока радње којим су сачињене две различите приповести, навели су ме да покушам да их растумачим и откријем њихово дубље, скривено значење.

1. Деца анђели

Бајка *Деца анђели*¹ је састављена из три, можда три и по, одвојена сегмента. Сваки од њих би се могао јавити засебно и представљао би заокружену целину. Свака целина се може тумачити на различите начине. Међутим, веома је занимљиво, али и интригантно, зашто је склопљена таква

---

* Рад је део пројекта 2157: *Традиционална култура Срба – систем представа, обреда и социјалних институција*, који у целости финансира МНЗЖС РС.

¹ *Српске народне приповетке*, ур. В. Чајкановић, СЕЗб књ. ХЛI, III од. књ. 1, прича 28, 99-101, коментар Чајкановића, 508-509, Београд 1927; приповетка је из збирке Јована Срећковића, забележена у Левчу.

целина. Питање је да ли она појачава смисао једног дела приче, или даје други смисао једном од њених делова, или, што би била трећа могућност, целином ствара додатну поруку која је на први поглед прикривена. Можда, пак, целина шири лезу порука и проширује вишезначност саме приповести.

Оно што смо назвали „и по“ указује на старост сегмената приче, јер указује на потребу приповедача да је христијанизује.

1. сегмент

Муж је жени оставио голуба да му скува ручак. Жена скува ручак и, полазећи да га однесе мужу на њиву, спотакне се и падне. Посуда се разбије, те се ручак проспе.²

Бојећи се мужа, који је био љутите нарави, жена одсече једну своју сису и од ње зготови ручак, те га однесе мужу на њиву. Једући, она пита мужа да ли, као и она, мисли да нешто тако укусно никад нису јели – што он и потврди. На то жена предложи да подгоје своје двоје деце и онда их поједу.

Вративши се кући, затворе децу у буре. Деца успеју да се ослободе – помоливши се за помоћ Св. Недељи и Св. Петки – и побегну.

2. сегмент

Бежећи, деца наиђу на псоглаве који их нахране и ставе да спавају. Но деца нису одмах заспала, те су чула како су се псоглави договарали да их баба сутра скува у казану њима за ручак.

Кад је баба сутрадан послала децу да виде да ли је вода у казану прокључала, они се стану изговарати да не знају шта то значи, него да она мора да им покаже. Кад се баба нагла да види ври ли вода, деца је заједничким снагама гурну у котао и побегну.

Вративши се, псоглави виде бабу у котлу, па појуре за децом. Но, деца су била иза високог растиња кроз које псоглави нису могли. Запитају децу како би до њих, а они кажу да морају узети трнокопе да би рашчистили растиње. Док су они то урадили, деца су већ била прешла реку. Опет их псоглави упитају како ће до њих, а деца им кажу да ставе под пазуха мешине напуњене камењем и тако препливају реку. Псоглави их послушају и подаве се.

3. сегмент

Деца – идући даље – наилажаху на три извора, али кад су хтела да се умију и напију воде, из сваког им је неки глас проговарао да то не ураде. У првом – јер се у њему купају звезде, у другом – јер се у њему купа месец, у трећем – јер се у њему купа сунце.

„И по“ сегмент

„Напоследку деца наиђу на четврти извор, где се Бог купа. Ту се напију воде па седну да се одморе. Замало из извора изиђе Бог, благослови децу и претвори их у анђеле.“³

У првом сегменту имамо причу о једној инокосној, очигледно сиромашној породици коју сачињавају муж, жена и њихово двоје деце. Муж је љутит и жена настоји да га задовољи. Кад се ручак случајно проспе, она не брине шта ће дати деци да једу, већ јој је само битно да нахрани мужа, макар ради тога жртвовала и сопствену дојку. Задовољство које муж једући показује наводи је на идеју да жртвује децу само да би он поново уживао у храни. Додуше, ужива и она.

Овде се, што је у бајкама веома ретко, сусрећемо са ситуацијом у којој су људи толико одушевљени укусом људског меса, да су – зарад тог уживања – спремни да жртвују и сопствену децу.

Пишући уопштено о канибализму, Тихомир Ђорђевић наводи више узрока његове појаве.⁴ Узрок може бити глад, али и гурманство, затим освета или идеје: да ће се тако заштити од опасне особе, да ће се присвојити особине поједене особе, да ће се жртвом принесеном божанству сјединити с божанством, или да људско месо има натприродну моћ.

Међутим, у фолклору и митовима људождери су, по правилу, чудовишта: вештице, дивови и разни демони. Тако, приписујући људождерство натприродним бићима, оно се означава као нешто нехумано,⁵ страшно и недопустиво, нешто што не припада овом свету – свету људи.⁵ Такву врсту канибализма налазимо у другом сегменту приче.

Идеју о могућности једења људског меса, и то од своје деце, налазимо у тешкој заклетви „Тако своју ћецу печену не ио!“⁶ Без обзира што се таква заклетва изриче са конотацијом да је то нешто најстрашније што човеку може да се деси, морамо констатовати да та идеја као таква постоји. Она може имати скривено значење, тј. сећања на стравичне глади које могу довести до таквог безумља када се прибегава људождерству.⁷ Такође, означава

---

³ Исто, 101.

⁴ Тихомир Ђорђевић, Поговор (С. Тановић, *Српска народна јела и пића из Ђевђелиске казе*), СЕЗБ ХХХИИ, II/14, Београд 1925, 308.

⁵ *Мифи народов мира*, енциклопедија, том 1, Советская энциклопедия, Москва 1987, под канибализм.

⁶ Вук Ст. Караџић, *Српске народне пословице*, Просвета, Београд 1969, бр. 5430.

⁷ „Фрањевачки летописац, фра Никола Лашванин за 1690. казује страшне ствари. У Босни беше незапамћена глад... У Сарајеву изидоше лица матер мртву. У Бањалуци кога су обесили, обноћ би га гладни људи свега изили...“ Владимир Ђоровић, *Историја Југославије*, Београд 1933, 356. Слични случајеви су забележени и у другим земљама. Тако Ж. Делимо наводи: „У Лотарингији је једна жена осуђена на смрт зато што је појела своје дете.“ Податак се односи на глад у време Тридесетогодишњег рата (1618 – 1648); *Жак*

уништавање свог порода, а како је код човека уврежено схватање да се његов живот наставља кроз његову децу, он тиме себе условно осуђује на апсолутну смрт.

Враћајући се на почетак приче, једна од могућности је да га схватимо буквално. Онда би он представљао неки сурвивал, неко сећање на време кад је постојало људождерство, и то „из гурманлука“.

Међутим, ако погледамо ток приче, можда она може и другачије да се схвати. Муж жени даје голуба да спреми ручак. Голуб је, између осталог, симбол љубави. Ако прихватимо да дати голуб симболички представља мужевљеву љубав, онда одсецање дојке можемо схватити као одлуку жене да се определи само за једну страну своје личности – жене љубавнице и да своју неподељену љубав пружи мужу, а одрекне се своје, можда и важније стране – материнства, јер му симбол материнства даје. Напомена да „јој човек беше љутит“, те да она то чини из страха, може означавати и њен велики страх да не изгуби љубав мужа која јој је најважнија. Женин предлог да поједу децу указује, само до драстичности појачано, на њену страст према мужу, страст која потиरे природну предодређеност, па и дужност жене да буде мајка.

То што деца у свом бегу наилазе на псоглаве, демонске људождере само указује на то, било да први сегмент схватимо буквално или прихватимо психолошко и симболичко тумачење, да понашање у првом сегменту није примерено људима.

Уз то, други сегмент може представљати указивање на оно животињско у човеку, на подлагање нагонима без икаквих ограда. И без обзира да ли се у првом сегменту ради о намери да се задовољи жеља за укусном храном или да се задовољи сексуална страст, она у том облику представља деградацију људскости.

Предео псоглава, сподоба људског тела и псећих глава са једним оком, који живе у тами и хране се људима, али и лешевима, може да се схвати као подземни свет, више као Хад него као пакао.

Али он истовремено може представљати мрачне пределе душе, пределе у којима царују нагони, у којима нема разума. На такво тумачење нас може навести наглашено незнање и глупост псоглава који питају децу како да стигну до њих. Деца их, у циљу свог спасења, упућују криво, али они то не примећују и децу оба пута послушају, што их на крају одводи у пропаст.

Деца су и у првом и у другом сегменту потенцијалне жртве. У првом сегменту она се спасавају дејством више силе, али се у другом спасавају захваљујући колико својој сналажљивости, толико и својој памети – одлици људи. Иако се деца спасавају својом памећу, у ствари, препреке нису постављене њима, већ су постављене псоглавима. У тумачењу приповести истраживачи су дошли до закључка да у бајкама препреке постављене пред

Delimo, *Strah na zapadu (od XIV do XVIII veka) Opsednuti grad I*, Dnevnik i Književna zajednica N. Sada, N. Sad 1987, 221.

главног јунака описују, у ствари, пут његовог сазревања. Овде су препреке постављене пред антијунаке, јер су јунаци деца. Антијунаци-псоглави не умеју да их реше и траже помоћ јунака-деце. Деца дају савете који онемогућавају решење проблема псоглавима, али псоглави те савете – на своју пропаст – глупаво прихватају.⁸ Истовремено, тим лукавим саветом деца спасавају себе.

Дакле, овде имамо унеколико обрнуту ситуацију од оне у „јуначким бајкама“.⁹ У „јуначким бајкама“ јунак је човек који, у својим напорима да савлада постављене задатке, често добија помоћ од натприродних бића. Овде имамо да су препреке, да би се дошло до жељеног циља (деце), постављене пред опасне по људе, подземне демоне, а помоћ се тражи од људских бића. Људска бића својим саветима наводно помажу, док у ствари, одмажу демонима, јер једино тако могу да спасу своју људски природу.

Занимљиво је што у почетку приповести деца нису субјекти, већ објекти – жртве. Али деца се јављају као јунаци остатка приче, док се мајка и отац, тј. субјекти првог сегмента, више не помињу.

Дечије доба је фаза у одрастању људског бића. У том добу, у путу ка очовечењу, учи се како да се овлада нагонима, како да се они ставе под контролу.

Дакле, можемо протумачити да у приповести деца, бегством од псоглава помоћу људских одлика, успешно савладавају тамни вилајет нагона и, прешавши реку, која по слутњама Чајкановића представља границу оног и овог света, прелазе у овај – свет људи.

Али да би се живело у свету људи, који насупрот природи представља културу, није довољно потиснути нагоне (што би у причи било уништавање псоглава), већ је нужно свесно њима овладати. Правилно одрастање којим се улази у свет људи захтева од личности да савлада разне аспекте и правила тог света, који подразумева и одређена уздржавања и одрицања, јер живот у свету људи укључује и многе табуе.

Стога су у трећем сегменту деца-јунаци они пред које се постављају препреке, наиме, она треба да се уздрже од пијења воде са три извора.

Извори поседују богату симболику. Извирући из земље, они су веза између подземног и земаљског.¹⁰ Сва сложеност у тумачењу огледа се у

---

⁸ Међутим, истовремено, три питања која су постављана деци (да ли кључа вода у казану у коме мајка псоглава намерава да их скува и како кроз луг и преко воде псоглави да пређу) можемо посматрати и као замке постављене пред јунаке-децу, јер од њихових одговора зависи њихово спасење или пропаст.

⁹ Види: Драгана Антонијевић, *Значење српских бајки*, Посебна издања Етнографског института САНУ 33, Београд 1991, 31 – 33.

¹⁰ Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, (СМР) II издање, Београд 1998, под: *извор, вода*. Dž. Kuper, *Ilustrovana enciklopedija tradicionalnih simbola*,

њиховој вези са амбивалентном симболиком подземног. Извори су повезани како са демонима и хтонским, тако и са животодавним снагама земље; као вода, „жива вода“ они су и прочишћујући.

Но у води се огледа и небо, те су извори и веза овог света са небеским¹¹ У овој причи је та веза наглашена. Деца не треба да пију воде са извора у коме се купају звезде, месец и сунце.

Симболика ове слике могла би означавати целокупни свет човека којим он мора да овлада, али – у смени дана и ноћи – и време које је за то потребно. Истовремено, она би могла да представља разне стране човекове личности којом се он издваја од природе – стварајући културу – и коју мора да спозна и научи њоме да управља како би се укључио у свет културе. Месец овде можемо да тумачимо као тамну страну човекове личности, која садржи нагоне, али и унутрашње знање – ирационално и интуитивно¹² симболику сунца – као свесну и интелектуалну спознају,¹³ а звезде – као симболе духа.¹⁴

Идући, деца наилазе на три извора и код сва три их неки глас упзорава да не пију са њих воде. Тај глас очигледно представља неку онострану силу која се, као што смо већ поменули, често јавља у бајкама као помоћ јунацима при савладавању препрека. Овде, пошто је приповест христијанизована, можемо претпоставити да је глас од Бога. То што су деца одолела изазову показује да су савладала постављене препреке, а то им омогућава не само да живе у свету људи, него и да достигну онај највиши степен очовечења који их повезује са „астралним“, односно са Богом. Награда за то, у хришћанском кључу, јесте вечни живот, а то се са децом управо и догађа, јер их Бог претвара у анђеле.

Дакле, завршни део приче показује како да не дође до посрнућа описаног на почетку приче, посрнућа које је средишњим делом окарактерисано као нешто што не припада свету људи, као нешто нељудско.

(IETS) Beograd 1986, под: *bunar/izvor*. J Chevalier, A Cheerbrant, *Rječnik simbola*, (RS), Zagreb 1987, под: *vrelo*.

¹¹ Тиме је постављена тзв. оса света, која подразумева да се овај свет – свет људи – налази у средини оностраног, односно – онострано је испод и изнад њега. Испод њега је подземно, које карактерише тама, а изнад је небеско са сунцем, светло (јер се, у приповести, у небеском и у доба ноћи наглашавају светлосни симболи: месец и звезде).

¹² Види: IETS и RS под: *mesec*, *mjesec*.

¹³ Види: IETS и RS под: *sunce*.

¹⁴ Види: RS под: *zvijezda*.

2. Како су јелене постануле¹⁵

Прича је из Скопске Црне Горе и има скоро идентичан почетак као она из Левча, али се у наставку потпуно од ње разликује. У причи можемо уочити четири сегмента.

1. сегмент

Неки човек улови два голуба и да их жени да зготови вечеру. Међутим, голубове поједе мачка. Жена, уплашивши се да ће муж да је „утепа“¹⁶ због голубова, а немајући шта да му спреми за јело, одсече своје сисе и зготови их.. Муж стане хвалити јело, а жена му рекне шта је урадила. На то муж: „О мори жено, шо било слатко од човека месо.“ А жена на то: „Е, ако је благо, ајде да закољемо децу твоју – а она била маћеха – па да га изедемо.“ Деца су то чула, па побегну у планину.

2. сегмент

Деца у планини порасту. Виде их дрвосече, а међу њима је био један момак. Он исприча својој мајци како у планини има једно много лепо девојче, али га не могу ухватити. Кад они секу дрво и оно треба да падне, девојче се помоли Богу, „па дрво се дебели“. А не знају како да га ухвате.

3. сегмент

На то мајка рече да ће она то лако учинити, па узме црепуљу, вршник, сито, лопар и брашно и оде под букву где беху девојка и брат јој. Мајка поче да меси хлеб, али све радећи наопако. Сваки пут је цура с дрвета исправљала, а мајка је мамила да сиђе и покаже како треба радити. При четвртој радњи цура не издржа, па сиђе. Момкова мајка је ухвати и, премда је девојка плакала, поведе је кући.

4. сегмент

У тој планини постојао је извор и кад се човек из њега напије, он постане јелен. Кад дођоше до тог извора, девојче се некако истргне, напије воде и постаде јелен, а и брат који је ишао за њима, плачући, напи се воде и постаде јелен. И од тада се прича како су постали јелени.

Као што видимо, ова прича се састоји из четири сегмента.

- Први сегмент је скоро идентичан са претходном причом, осим неколико детаља. Они су:

---

¹⁵ Светозар Томић, *Скопска Црна Гора*, СЕЗб књ. 6, Насеља српских земаља књ. 3, Београд 1905, 487 – 488.

¹⁶ То јест – да је убије од батина, на смрт претуче.

- Муж жени даје два голуба да спреми за ручак / у претходној једног голуба/;
- Голубе поједе мачка / у претходној се зготовљен ручак проспе кад се жена саплете и падне/;
- Жена одсече обе дојке и од њих спреми ручак / у претходној – једну сису/;
- На мужевљевој похвали хране, жена – овде уметнуто маћеха – предлаже да поједу мужевљево децу.

Прве три разлике, по симболима који се у њима јављају, могу се схватити као појачавање или разјашњавање приповедања. Посебно могу бити помоћ при психолошкој анализи.

Као што смо већ напоменули, голуб може симболички означавати љубав, поготово голубови у пару.¹⁷ Голубе поједе мачка. Мачка симболички може, између осталог, означавати пожуду.¹⁸ Одсецање обе дојке указује на потпуно и реално жртвовање материнства, за разлику од симболичног жртвовања у првој причи, те потенцира женину опредељеност за улогу жене-љубавнице, односно наглашава одбацивање улоге жене-мајке.

Четврта разлика је веома значајна. Она цео проблем усмерава на сасвим другачији колосек. Чајкановић, који у својој збирци наводи причу из Левча, у коментарима напомиње да је мајка у првобитној верзији те приче вероватно била маћеха. Ја стојим на сасвим другом становишту: мени се чини да приповедач друге приче није могао да прихвати да би такав предлог могла да да мајка, па је, ради веродостојности приповедања, уметнуо да је та жена деци маћеха. Уверена сам да даљи ток приче потврђује то моје становиште. Због тога ћу ја при даљој анализи ту разлику занемарити и разматрати наставак приче као да се ради о мајци, а не о маћехи.

Остали сегменти приче као да немају везе са првим. Међутим, они се могу посматрати као објашњење, супротстављање, поука или исход првог сегмента.

У другом сегменту се говори како девојка живи у планини, на дрвећу. Неухватљива је – не жели да има везе с осталим људима. Она поседује и необичну особину и моћ. Кад дрвосече хоће да секу дрво, она моли Бога да дрво спасе, а оно од њене молитве постаје јаче. Она, здружена с природом а и с Богом, штити природу, али истовремено и омета рад људи.

У трећем сегменту момкова мајка, да би домамила девојку и натерала је да сиђе с дрвета, ради ствари наопако. Помињу се четири радње,¹⁹ и то

---

¹⁷ Види: *RS* под: *golub*.

¹⁸ Види: *IETS* и *RS* под: *mačka*.

¹⁹ Овде се, као и у претходној приповести, помиње број четири, тј. четири препреке које личности треба да савладају да би достигле жељени циљ, односно пуну зрелост. За наше бајке, готово по правилу, уобичајен је број три. Занимљиво је да К. Г. Јунг у својој теорији

радње везане за прављење хлеба, дакле – основне животне намирнице. Она на моменат успева и хвата девојку.

У четвртном сегменту девојка, која се опире хватању, успе да се отргне. У очајању она пије воду са зачараног извора и претвара се у јелена. На тај начин она се дефинитивно одваја од света људи и остаје у природи.

Први и трећи сегмент су без натприродних елемената, везани су за реални људски живот и за храну, што указује на то да говоре о неким основним стварима у људском животу. Наопако обављање радњи при припреми хлеба²⁰ – симбола основне људске хране – у трећем сегменту може бити објашњење, наглашавање погрешног у првом сегменту.

Међутим, поред тога, овај сегмент је, у ствари, много сложенији. Он као да разлаже и разматра мушко – женске односе, али истовремено указује и на потребу сазревања и одрастања и једног и другог пола, одрастања које у себи носи одређене замке.

С једне стране имамо мајку чији син не зна како да ухвати девојку, односно – како себи да прибави жену. Мајка из љубави према сину покушава да то уради уместо њега, тј. иде да ухвати девојку за њега. Дакле, овде се говори о жени-мајци. Наопаке радње при прављењу хлеба могу се схватити и као указивање на погрешност њеног поступка, јер из превелике и заштитничке мајчинске љубави она спречава сина да се лично помучи како би освојио невесту; дакле, третира га као дете и, у ствари, онемогућава његово одрастање.²¹

С друге стране имамо девојку, дакле женску особу која, као и момак, тек треба да достигне или да докаже зрелост, и то савлађујући искушења која се пред њу постављају. Искушење се овде састоји у томе да одоли мамљењу момкове мајке. Девојка у томе не успева и зато остаје у природи, односно –

о индивидуацији говори о четири ступња тог процеса. Види: М. L. von Franz, *Proces individuacije*, и К. G. Jung, *Џовјек и његови симболи*, Младост, Загреб 1974, 158 – 230.

²⁰ У *Историји приватног живота*, у делу који се односи на средњи век, наилазимо на занимљив податак који указује на значај наопаких радњи при мешању хлеба: да би се мушкарац направио немоћним, жена би се гола намазала медом и проваљала по житу. Залепљена зрна би скинула и самлела „тако да се ручица окретала у наопаком смеру (...) С обзиром да је хлеб начињен наопако, њиме се уништавало прокреативно...“ Приређивачи: Филип Аријес, Жорж Дибси, *Историја приватног живота*, књ. 1, Слио, Београд 2000, 442.

²¹ Драгана Антонијевић пише: „У народу је био раширен обичај да родитељи бирају своје детету брачног партнера, премда се дешавало и да се удовољи жељи младих ако су се они већ негде упознали и завољели“ (н. д, 64). Дакле, овде се, на први поглед, сусрећемо са једним реалним описом, али он се, чини нам се, коси са законитостима бајки, поготово оних које се баве проблемом одрастања, као што је овде случај. Наиме, чест мотив у бајкама – да младић мора да савлада одређене препреке да би освојио невесту, симболично представља, по психолошком тумачењу, процес његовог сазревања. Отуда сматрамо да је овај, наоко реалан опис подређен законитосима бајке, тј. да он симболично представља онемогућавање одрастања.

она није достигла степен зрелости који јој омогућава да се укључи у свет људи.

Занимљиво је да је често у приповеткама, бајкама, у којима се на посредан начин говори о одрастању, забрана или уздржавање од нечега везано за девојке, а препреке које захтевају „подвиге“ – за младиће.

Уочава се да се у трећем сегменту јавља жена-мајка која ради наопако да би за свог сина ухватила девојку. Као и муж у првом сегменту, син је пасиван.

Наоко, ту су две комплементарне, али и супротстављене улоге жене:

1. сегмент: наопако чињење супруге ради мужа – жена-љубавница – брак
3. сегмент: наопако чињење мајке ради сина, тј. ради његовог брака – жена-мајка.

Чињење се односи на припрему хране која представља предуслов опстанка живота, као што брак представља, у патријархалним схватањима, предуслов за постојање деце, односно за опстанак породице, човечанства.

Неуспех тог циља је очигледан у оба ова сегмента:

1. сегмент: нема деце – родитељи хоће да их прождеру, тј. уништавају их
3. сегмент: нема деце, јер нема брака.

У другом и четвртом сегменту јављају се натприродни елементи: молитвом дрво јача, а изворска вода претвара оне који је пију у јелена. Јелен својим роговима асоцира на дрво живота, а често се та два симбола, дрво и јелен, заједно приказују, тако да се ова два сегмента и по томе допуњују. То што девојка чува природу, дрво као симбол живота, и то уз помоћ Бога, чини се, казује да само уз поштовање природних закона и од Бога подржаних може бити живота. То је поука, али прича некако садржи и поруку: уколико се не поштују ти закони, исход је неукључивање у друштво, а без тога нема ни људског опстанка.

Радња другог и четвртог сегмента приче измештена је у шуму и планину, дакле место где људи не живе – у природу.

То што деца беже од родитеља који хоће да их поједу и одрастају у шуми, поред тога што је логичан след првог сегмента и припремни део за трећи сегмент, може посредно да указује и на удаљавање личности првог сегмента, мужа и жене, из људског света и на њихово враћање природи као негативном аспекту, тј. нагонима, односно дивљаштву.

Међутим, у овом сегменту нам се чини непримереним да „свет људи“ и „свет девојке“ посматрамо као опозицију Култура – Природа у Леви-Стросовом смислу.²² „Свет људи“ овде никако не можемо означити као

---

²² Ј. М. Мелетински у свом раду *Структурна типологија и фолклор* на једном месту каже: „Леви Строс донекле претерује с опозицијом природе и културе, која ни у „филозофији“

Културу, с обзиром на оно што „свет људи“ у случају приче садржи. Истовремено, ни „свет девојке“ која живи у природи не можемо означити као Културу. Па ипак, појава Бога у том „свету девојке“ указује се, чини се, ако не као Култура, а оно као могућност Културе и живота, и то уз поштовање природних и људских, од Бога подржаних закона.

Други сегмент, међутим, можемо схватити и као почетак приче о одрастању. Брат и сестра, дечак и девојчица, тек треба да одрасту. Они су на нивоу природе, они још нису прошли све оне препреке у сазревању које су нужне да би ушли у друштво људи и постали његови пуноправни чланови. Дрво које на девојчину молитву постаје дебље можда представља симбол дрвета живота. Ако је то тако, онда оно указује на могућност одрастања. Молитва која је упућена Богу може бити христјанизација приче и, као таква, накнадно додата. Но, овако додата, она може бити схваћена као постојање духовног елемента, елемента који казује на ком плану сам развитак треба да се одвија. То што Бог услишава девојчину молитву може означавати да је пут којим иде девојка правилан, с једне стране природан, а с друге – и од друштва прихваћен.

Но тај пут није лак. Девојка још није спремна да се укључи у друштво, она се склања од људи. Она чак кочи делатност људи.

Дечак, сем што је означена његова присутност, нема у овом сегменту никакву улогу.

У четвртном сегменту девојка која није успела у одрастању остаје у природи, постаје део природе. Она није дорасла свету одраслих, а свет одраслих ствара друштво са својим нормама и представља супротност природи, тј. културу.

Међутим, премда можемо сматрати да девојка није успела да прође „испит“ зрелости, треба ипак имати на уму да она и пре тог „испита“ није желела да се укључи у „свет људи“ и да се на крају свесно и неповратно опредељује за останак у природи. Тај њен став је ипак потпуно разумљив ако имамо у виду први сегмент приповести. Узрок девојчиног одбијања да се укључи у свет људи лежи у њеном примарном искуству тог света, односно – последица је девијантног, у ствари, не-друштвеног односа родитеља према деци.

Тај део можемо посматрати и као да он заокружује целу причу и казује шта се дешава када личности не прођу свој развојни пут, када остану на нивоу природе и не успеју да овладају својим нагонима, закочене девијантним односима у породици. Прича истиче неправилан развој женске личности, и то њен развој у односу на супротан пол у свим развојним фазама: девојчице,

---

Индијанаца није имала неку нарочиту улогу. То се види и на основу митова о културним јунацима, у којима се стицање елемената и природе и културе преплиће и често изједначаје.“, Народно стваралаштво – Фолклор, год. XIV, св. 53 – 56, Београд 1975, 94 – 95.

девојке, жене-љубавнице и жене-мајке. Али прича посредно указује и на потребу развоја мушке личности, која не сме да се пасивно препушта утицају женске стране. На то нас упућује и помен девојчиног брата, који се поводи за сестром и пије воду са истог извора, иако зна да ће и он постати јелен. Тим својим поступком брат као да сажима понашање свих мушких ликова приче, њихову незрелост која резултира пасивношћу и поводљивошћу.

Међутим, симболика натприродних елемената, који служе да прикажу првенствено девојчин неуспех, као да жели истовремено да ублажи ту негативност и да укаже на могућност превазилажења тог стања. Наиме, пијење воде са извора може се схватити као прочишћење, а јелен²³ – осим као симбол дрвета живота, на шта асоцирају његови рогови – и као симбол поновног рођења.

Но чини нам се да ова приповест пружа могућност и за једно, унеколико другачије, гледано из савременог угла, тумачење.

Свако време доноси неку новину у погледу на свет, а то пак условљава да се поједине ствари другачије сагледавају. Овде ћемо се осврнути само на две велике промене у погледу на свет, које су се догодиле у двадесетом веку.

Једна је да се дошло до сазнања како човек својом техничко-технолошком делатношћу угрожава природу, а самим тим и сопствени опстанак. То сазнање је довело до промењеног односа према природи и схватања да је нужно да човек заштити природу од самога себе.

Друга, која се полако одвијала током целог двадесетог века, јесте промена друштвеног статуса жене.

Уметничко дело, по правилу, пружа могућност разноликог, вишезначног тумачења. Народна приповетка, с једне стране као – уметничко дело, а с друге стране – као сублимација искустава многих генерација, може садржати више разнородних идеја и преносити нам их транспоновано, себи својственим средствима.

Наш сопствени поглед на свет може утицати на то да фокусирамо своју пажњу на оне елементе у уметничком делу, овде у приповести, који могу кореспондирати са нашим светом и његовим проблемима (и, евентуално, пружити одговоре на наше упитаности).

У приповести *Како су јелене постануле* можемо своју пажњу усмерити на то да деца беже у шуму – природу – из једног поремећеног свега у коме је жена у страху од свог мужа приморана да жртвује део свог тела да би задовољила његову глад.

Деца одрастају на планини, у шуми. Међутим, природа је нападнута од људи, од дрвосеча који секу шуму. Девојка жели да заштити дрвеће и у тој

---

²³ Види *IETS* под: jelen i košut; *RS* под: jelen (gazela).

својој жељи обраћа се молитвом Богу. Бог, тај врховни пресудитељ, услишује молитву девојке тако да засечено стабло постаје толико дебело да га је готово немогуће пресећи. Тиме он, с једне стране, осујећује рад људи, а с друге – заштићује природу.

Стављајући се на страну девојке, чини се да се Бог, тај врховни пресудитељ, ставља на страну природе, а на супрот људи, тј. на супрот култури. Али то можемо протумачити и тако да су у друштву приказаном у приповести односи толико лоши да они и не припадају култури; дакле, људско друштво може опстати једино ако се постигне склад – како између друштва и природе, тако и унутар њега самог, а то значи и склад, односно равноправност међу половима. Тек тада ће оно, друштво, представљати културу. Дрво које јача Божјом вољом може симболично представљати дрво живота, а онда то означава да је свет девојке, у ствари, свет културе, јер она живи у складу и са природним и са Божјим законима. Како можемо са готово потпуном сигурношћу тврдити да приповест говори и о неопходности правилног одрастања, дрво истовремено може симболизирати и психички раст главне јунакиње.²⁴

У даљем току приче људи покушавају лукавством да ухвате девојку и да је укључе у свој свет. Кроз то лукавство, које се састоји из неправилног готовљења хлеба, не би ли се она намамила да сиђе с дрвета и показала како се то правилно ради, види се да она зна правилан поступак, али и то да не жели да приђе људима. Истовремено, радња око хлеба указује на то који би њен положај био кад би се укључила у свет тих људи, а она, очигледно, не жели на њега да пристане.

Па ипак, девојка на крају не одолева замци и бива ухваћена. Када је против своје воље вођена у село – у свет тих људи, она покушава и успева да се ослободи и, у жељи да спречи даљу присилу да живи у свету људи који уништавају природу, у друштву у коме би као жена била у подређеном положају, опредељује се за неповратни останак у природи коју и Бог заштићује. А то остварује пијењем воде са зачараног извора.

Дакле, девојка се опредељује за живот у свету у коме је „дрво живота“, у коме је могуће поновно рођење, а самим тим и преобликовање, за живот у свету у коме постоји склад људи са природом, склад међу људима и међу половима.

Но и из ове анализе на крају произилази порука приповести – да нема живота у девијантном друштву, јер оно и не представља културу. Оно је његова супротност, односно – оно може постојати само уколико га сачињавају правилно сазреле личности, у складу са природним и Божјим правилима,

---

²⁴ М. L. von Franz у свом раду *Proces individuacije* пише: „Будући да се тај психички раст не може постигнути свјесним напором воље, већ се догађа не намјерно и природно, у сновима га често симболизира дрво, којег полагају, снажни, ненамјерни раст ствара одрђени образац.“ у: С. G. Jung, *Џовјек и његови симболи*, Младост, Загреб 1974, 161.

сазреле личности које неће пристати на девијантне поступке, или им неће подлећи.

Дакле, обе приповести, свака на свој начин, указују на могуће девијантне појаве, означавају их као нешто што, у ствари, не припада друштву, култури, показујући истовремено пут за њихово превазилажење, а тај пут се састоји у правилном сазревању и женског и мушког пола, у одрастању које укључује и самосавлађивање.²⁵

Lasta Đapović

Sad Destiny of the Children of the Cruel Parents

Key words: cannibalism, growing up, love, wife/mistress, wife/mother.

Two folk stories have almost the same beginning but a different outcome. In the beginning, a husband and wife, accidentally, try human meat and they like it so much so they decide to eat their own children. In both stories, the children managed to escape, and while their lives develop in different directions, the stories omit their reintegration into human society.

After a detailed analysis, the author concludes that the stories' message is to warn that there is no life in a deviant society. The stories note that a deviant behavior exists indeed, but at the same time, they mark it as something that does not belong to a society, culture and in addition, the stories point out to a way of overcoming such behavior. The way to overcome a deviant behavior consists in appropriate maturation of a female and male gender, in maturation that includes self-restrain.

---

²⁵ Овом приликом желим да захвалим мојој ћерки Ани Ђаповић – Шол, психологу, која ми је разговорима и стручним сугестијама помогла да разрешим одређене дилеме које сам имала приликом писања овог рада.